

Педагогического совета № /
от 29.09.2023

заместителем директора по УВР

/Хомушкы.С.В./

от «29» 09 2023г.

директор школы
/Сарыгдар.Г.Ы./

от «29» 09 2023г.

Рабочая программа по родной литературе 8 класса

муниципального бюджетного общеобразовательного учреждения

средней общеобразовательной школы №2 с. Кызыл-Мажалык

учителя тувинского языка и литературы Кужугет Анчимаа Алексеевны

на 2023-2024 учебный год

ТАЙЫЛБЫР СӨС

Төрээн чогаал эртемниң өөредилге-методиктиг комплекзинге хамааржыр ажилчын программа «Кол ниити өөредилгениң 5–9 класстарынга «Төрээн (тыва) чогаал» эртемниң чижек өөредилге программасынга» (улаштыр – Программа) даянып, 5-7 класстарның «Төрээн чогаал», 8-9 класстарның «Тыва чогаал» өөредилге номнарынга дүүштүр кылдырган.

Өөредилгениң Федералдыг күрүне стандартызының (улаштыр – ӨФКС) «Родной язык и родная литература» деп өөредилге кезээнде киирген «Төрээн чогаал» эртемин шингээткениниң түңнелдерин кичээнгейге алган. Программада Россия Федерациязының хамаатызының мөзү-шынар сайзыралынга болгаш кижизидилгезинге хамаарышкан Концепциязында айыттырган чүүлдерни болгаш Тыва Республиканың регионалдыг, этнокультурлуг онзагайларын, ол ышкаш Россия чоннарының хамааты ниитилелинге хамаарышкан эп-сеткил каттыштырылгазы, культуралар аразында чөптүг харылзаа тургузар сорулгаларының бүгү байдалдарын барымдаага ап, өөренип көргөн.

Чижек Программаның кол таваа кылдыр дараазында хоойлу, доктаал, саавырлар алдырган:

- Конституция Российской Федерации (с изменениями на 01.07.2020 г.) ст. 26;
- Федеральный закон от 29 декабря 2012 г. № 273-ФЗ «Об образовании в Российской Федерации»;
- Федеральный закон от 03.08.2018 г. № 317-ФЗ «О внесении изменений в статьи 11 и 14 Федерального закона «Об образовании в Российской Федерации»;
- Приказ Министерства образования и науки РФ от 17 декабря 2010 г. № 1897 «Об утверждении федерального государственного

образовательного стандарта основного общего образования» (в редакции приказа Минобрнауки России от 31 декабря 2015 г. № 1577);

– Конституция Республики Тыва (с изменениями на 12.04.2019 г.) ст.5, 24;

– Закон ВХ-I «О языках в Республике Тыва» от 31.12.2003 г. № 462 (с изменениями на 12.04.2019 г.);

– Закон Республики Тыва от 21.06.2014 г. № 2562 ВХ-1 «Об образовании в Республике Тыва» (с изменениями на 02.06.2019 г.).

ТӨРЭЭН (ТЫВА) ЛИТЕРАТУРА ЭРТЕМИНИҢ НИИТИ ХАРАКТЕРИСТИКАЗЫ

Төрээн (тыва чогаал) эртеми – Тыва Республиканың школаларының өөредилге планында кирип турар кол эртемнерниң бирээзи. Уругларның делегей көрүүшкүнүн делгемчидеринге, хамааты туружун тодарадырынга, угаан-бодалын, иштики сагыш-сеткилин хевирлээринге ук эртемниң салдары улуг.

Россия Федерациясында өөредилге адырында «2100 чылдың школазы» төлевилелдин чугула угланыышкыннарының бирээзи уругларны амыдыралга белеткеп каары бооп турар. Школага шиңгээткен билиин амыдыралга чөптүг ажыглап, ниитилелге бодун таарымчалыг алдынып база шын ужур-уткалыг чурттап билир кижини белеткээринге эртем бүрүзү аразында харылзаалыг, өөредилге болгаш кижизидилге ужур-уткалыг.

Чогаал эртеми – амыдыралдың көрүнчүү, ындыг болганда, төрээн (тыва) чогаал эртемин өөредириниң сорулгалары, оларны боттандыраарының ажылдары тыва чогаал эртемин амыдырал-биле холбаалыг, Россия чоннарының болгаш даштыкы чогаалчыларның чогаалдары-биле деңнелгелиг ханы сайгарып билир, бүгү талалыг сайзыраңгай, бедик культуралыг, чараш мөзү-бүдүштүг, чогаадыкчы арга-шинектиг кижини хевирлээринче угланган.

Тыва чогаал кичээлдериниң өзээн национал литератураның алдын фондузунда кирген чогаалдар тургузуп турар.

Чечен чогаал кижиниң сагыш-сеткилиниң хөй янзы талаларын эскерип шинчилээринге, амыдыралды үнелээринге, долгандыр турар бойдуска хумагалыг, мөзү-бүдүжү чараш болурунга өөредир аргалыг база уран чүүлдүң өске-даа хевирлери дег, уругларның эстетиктиг көрүжү делгем болурун быжыглаар өөредиглиг болгаш кижизидикчи салдарлыг. Уругларның делегей көрүүшкүнүн делгемчидип, эстетиктиг негелделерин хандырып, хамааты туружун хевирлевишаан, бодунга болгаш ниитилел долгандыр хүрээлелге чөптүг хамаарылгалыг, ханы угаап боданып амыдыраарын чогаал кижизидер.

Чечен чогаал-биле харылзаа уругларның угаап-боданыр арга-шинээн сайзырадыр. Чогаалчының делегейи, ооң чогаал бижиир аян-хөөнү-биле чоок таныштырар арганы уругларга бербишаан, чогаал чоннуң амыдыралындан, улустуң аас чогаалындан, орус болгаш делегейниң классиктиг литературазындан үндезинин ап турарын башкы билиндирер. Бодун долгандыр турар чүүл бүрүзүн үнелеп чурттаарын сүмелээн кандыг-даа чогаал уругнуң билиин делгемчидер, делегей-биле харылзааны тудуп өөрениринге чаңчыктырар. Ук харылзаалар уругларны орус болгаш делегей литературазының шылгараңгай чогаалдары-биле чоок таныштырарынга, тыва чогаалды кожа-хелбээ чоннарның чогаалдары-биле деңнеп, чоок болгаш ылгалдыг талаларын тодарадып өөрениринге чаңчыктырар.

Амыдыралды чүгле сеткил-хөлзээшкинниг хүлээп эвес, а янзы-бүрү талаларындан медреселдиги-биле сайгарып чаңчыгарын уругларга өөредири – төрээн чогаал эртемниң сорулгазы, ынчангаш чогаалды төөгү, бойдус, философия, психология, педагогика, уран чурулга болгаш өске-даа эртемнер-биле холбаштырып, сайгарып шингээттирери дыка чугула. Ынчангаш чогаал эртемин «кижи дугайында эртем», «амыдыралдың ному», «уран-чечен шинчилел» деп адап турары анаа эвес.

Өөредилгениң «Филология» кезээнде «төрээн (тыва) чогаал» болгаш «төрээн (тыва) дыл» эртемнери аразында сырый холбаалыг, ук эртемни өөрөнгениң түңнелинден төрээн дылынга ынаа, хумагалы, тыва чогаалды, Тываның төөгүзүн, алдарлыг кижилерин билир арга-шинээ тодараттынар. Тыва чуртунуң ёзулуг хамаатыларын хевирлээр өөредилге болгаш кижизидилге айтырыглары ийи эртемни Тываның төөгүзү, географтыг девискээри дугайында болгаш өске-даа эртемнерни сырый холбаштырып өөрөткенинден боттаныр. Уругларның аас болгаш бижимел чугаазын байыдары, кандыг-даа байдалдарга дүүштүр чугаа культуразын сагып билири, харылзажылганың шын, чогулмчалыг талаларын ажыглап шыдаар арга, мергежилдерни шингээттирери чогаал болгаш дыл кичээлдериниң чергелешкек үндезин сорулгалары болуп турар. Ындыг болганындан чогаал дылының уран-чечен аргаларын ханы сайгартып өөредир ажылдар сөс бүрүзүнүң онзагайын эскерер, лексиктиг уткаларынга дүүштүр аас болгаш бижимел чугаага төрээн дылының чаражын илередип билиринге, чөптүг ажыглаарынга, лингвистиктиг ханы сайгарылгалыг ажылдарны кылып өөрениринге, боданырынга уругларны чаңчыктырар, кижизидер.

5-ки класстан эгеллеп уруглар мурнунда класска өөрөнгөн билиглерин улам быжыглап, улаштыр кол ниити өөредилгениң негелделеринге дүүшкен литература теориялыг терминнер-биле таныжар, чечен чогаалдың дылының чурумалдыг аргаларының чогаалга салдарлыын илередип, найырал, төөгү, бойдус камгалалы болгаш өске-даа темаларга бижиттинген чогаалдар-биле таныжылгазын уламчылап, сайгарып өөренир.

ТӨРЭЭН (ТЫВА) ЛИТЕРАТУРА ЭРТЕМИН ӨӨРЕДИРИНИН СОРУЛГАЛАРЫ

Сорулга: төрөөн (тыва) чогаал эртеминге даянып, сагыш-сеткил, делегей көрүүшкүнү делгем, чаагай үзел-бодалдыг, чогаадыкчы арга-шинектиг, кижилер аразында харылзажылганың бүгү талалыг кылдыныгларын билир, бедик хамааты туруштуг кижини өөредип, кижизидип, сайзырадырынга *таарымчалыг байдалдарны тургузары*.

Сорулгаларын күүседиринин аргалары:

– амыдыралды бүгү талалыг онзагай көргүзөр уран чүүлдүн бир хевири болур чечен чогаалды чүглө сагыш-сеткил хайныышкыны-биле хүлээп номчуурун эвес, а номчаанын ханы сайгарып, бодунуң бодалын (туружун) бадыткалдыг тайылбырлап база өскелерниң туружун (бодалын) дыңнап, өөренип, деңнеп өөрениринге чаңчыктырары;

– чогаал, сөзүглел төрөөн чонунуң ыдыктыг үнелеринин, чаңчылчаан амыдыралының үндезинин илереткен чепсек дээрзин билиндирери;

– төрөөн (тыва) болгаш Россия чоннарының биче буурай база делегей чоннарының чогаалдарын сайгарып өөрениринге төрөөн дылдың үнезин, ооң эгээртиңмес байлаан медреселдиги-биле ажыглап өөренирин билиндирер ажылдар;

– чечен чогаал авторнуң онзагай, бот-тускайлаң, уран-чечен делегейи, уран чүүлдүн бир хевири дээрзин таныштырар ажылдар;

– чогаал эстетиктиг болгаш мөзү-шынар илередир чепсек дээрзин тодарадыр ажылдар;

– тема болгаш идеяны тодарадырынга сөзүглелдин уjur-утказын, дылының уран чурумалдыг аргаларының, тургузуунуң онзагайын, бижиттинген аянын тодарадыр ажылдар;

– тыва чогаалды өске чогаалдар-биле, уран чүүлдүн өске хевирлери-биле деңнеп сайгарар ажылдар;

– уругларның чогаадыкчы арга-шинээн сайзырадыр ажылдар;

– класска азы бот-тускайлаң номчаан чогаалдарынга хамаа-рыштыр шүгүмчүлелдиг чүүлдерни, үнелелдерни бодунуң деңнели-биле угаап-бодап, шын чугаалап, бижип өөрениринге чаңчыктырар ажылдар;

– чогаалда чуруттунган амыдыралды бүгү талазындан өөренип көрүп, чогаал маадырларынга, хөделиишкиннеринге хамаарыштыр бодунуң хамаарылгазын, туружун илередип өөренирин хевирлээр ажылдар;

– аас болгаш бижимел ажылдарга бодалын чогаал сөзүглели-биле бадыткап, тода илередип өөредиринге угланган ажылдар;

– бижимел чугааның хевирлерин (тоожуушкун – бердинген чижекке дүүштүр сөзүглелди тургузары; угаап-сайгарары – айты-рыгларга бижимел харыы бээри; тодарадып бижири – маадырның ха-рактеристиказын тургузары) күүседип өөрениринче угланган ажылдар;

– бодунуң көрүжү-биле сөзүглел чогаадып шыдаар база чуруктарга даянып, чогаадыкчы арга, мергежилди сайзырадыр ажылдар;

– өске чоннарның ёзу-чаңчылдарын сонuurгаар, кижилер-биле эптиг-чөптүг харылзажылганы кижизидеринче угланган ажылдар;

– кандыг-даа чогаалдарны номчуп, амыдыралчы билиглерни шингээди ап, хостуг үезин шын ажыглап өөредир ажылдар;

– чечен чогаал – чогаалчының (авторнуң) делегейи, ооң амыдыралды номчукчуга таныштырарының хуу көрүжү дээрзин уругларга таныштырары, угаан-медерелинге быжыглаар ажылдар;

– номчаан чүүлүн сайгарылгалыг хүлээп ап көрүп, бодунуу-биле тайылбырлап билиринге чаңчыктырар ажылдар;

– чечен чогаалды медерелдиг, утказын ханы билип номчууру ажыктыг, өөредиглиг, кижизидилгелиг дээрзин билиндирип, бот-тускайлаң ном номчуурунга хереглелин хандырып, чаа чогаалдарны сонuurгап номчуурунга кижизидер ажылдар;

– тыва дылынга, ёзу-чаңчылдарынга хумагалыг болурун кижизидер ажылдар;

– чогаалдарга болгаш уран чүүлдүн өске хевирлеринге даянып, кижизиг аажы-чаңга, хамааты бот-медерели бедик, төрөөн чуртунга шынчы чорукка кижизидер ажилдар;

– өөреникчилерниң аас болгаш бижимел чугаазын сайзырадыр ажил-чорудулга.

–

ТӨРЭЭН (ТЫВА) ЛИТЕРАТУРА ЭРТЕМИНИҢ ӨӨРЕДИЛГЕ ПЛАНЫНДА ТУРУЖУ

Россия Федерациязының өөредилге черлеринге чогаал эртемин албан өөрөдир сүмө ёзугаар өөредилгениң Федералдыг базистиг планында кол ниити болгаш ортумак (долу) өөредилгеге төрөөн (тыва) чогаал эртемин шиңгээдир 4 дугаар вариантыны боттандырамынче угландырган турган¹. Ук вариант ёзугаар төрөөн (тыва) чогаалды өөрөдириниң хуваалдазын 5–9 класстарга тус-тузунда 68 шакка үлелгелиг берген.

Россия Федерациязының өөредилге яамызының *доктаалдары болгаш дужаалдары* база Россия Федерациязының өөредилге черлеринге чижек өөредилге планнарынга, Тыва Республиканың өөредилге болгаш эртем яамызының кол ниити болгаш ортумак (долу) өөредилгеге төрөөн (тыва) чогаал эртемин шиңгээдиринге шактар үлелгезинге чаңгыс эвес өскерилгелер тургулай бээрин болгаш ажилчын программаның тургузукчуларынга ортумак байдалды тургузарын чугулага ап, бердинген Программада төрөөн (тыва) чогаал эртемин өөрениринге 68 шакты чижеглей кылган.

ТӨРЭЭН (ТЫВА) ЛИТЕРАТУРА ЭРТЕМИНИЦ УЖУР-УТКАЛЫГ КЕЗЭЭ

8 КЛАСС

Тыва проза

Байсалова З.С. Чечен чугаа «Тайга ээзи».

Доржу М.Б. Новелла «Даг эзири».

Дуюнгар М. М. Чечен чугаа «Авамның тону».

Кудажы К-Э. К. Тоожу «Тараа» (шилиттинген эгелер), «Танды кежии»

Куулар Ч. Ч. Тоожу «Шораан» (шилиттинген эгелер).

Танова Е. Т. Тоожу «Иениң салым-хуузу» (шилиттинген эгелер).

Ховалыг М. Б. Тоожу «Ыдыктаан тук» (шилиттинген эгелер).

Чамыян К. Д. Тоожу «Ханы дазыл» (шилиттинген эгелер).

Тыва поэзия

Даржай А. А. Сонет «Авамга чечээм».

Доржу М.Б. Шүлүк «Аас чогаалы».

Кенин-Лопсан М. Б. Шүлүк «Хүттүн ужары» (өөрлөш шүлүктен шилилге).

Кюнзегеш Ю. Ш. Шүлүк «Чөөн чүктүн кижизи мен», шүлүк «Дыт».

Намзырай З. А. Шүлүк «Дуруяалыг шөл», шүлүк «Авам мени манап орар»

Сарыг-оол С. А. Шүлүк «Херээжен», шүлүк «Авамның ынак оглу», шүлүглел «Улуг-Хемим» (шилиттинген эгелер).

Сюрюн-оол С. С. Шүлүк «Ырла, Хемчик».

Уержаа А. (А. У. Кужугет). Шүлүк «Ажыл», шүлүк «Үш чүс харлыг кускуннуң чагыы».

Ховалыг А. Х-О. Шүлүк «Үш үнө».

Тыва драматургия

Кок-оол В. Ш. Шии «Самбажык».

Сарыг-оол С. А. Либретто «Чечен биле Белекмаа» (шилиттинген эгелер).

Россия чоннарының литературазы. Делегей литературазы.

Неверов А. С. Тоожу «Аыштыг-чемниг Ташкент хоорай» (шилиттинген эгелер).

Пушкин А.С. Шүлүк «Тураскаал».

Шиллер Ф. И. Шии «Кара сагыш болгаш ынакшыл» (шилиттинген эгелер).

Чогаал теориязы

Шүлүглел дугайында билиг. Шии дугайында билиг. Барымдаалыг чогаалдар дугайында билиг.

Шээжилээр чогаалдар

Кюнзегеш Ю. Ш. Шүлүк «Чөөн чүктүн кижизи мен».

Кенин-Лопсан М. Б. Шүлүк «Хүттүн ужары» (шилилге-биле).

Кудажы К-Э. К Тоожу «Тараа» (шилилге-биле).

Куулар Ч. Ч. Тоожу «Шораан» (шилилге-биле).

Сарыг-оол С. А. Шүлүглел «Улуг-Хемим» (шилилге-биле), шүлүк «Херээжен»; шүлүк «Авамның ынак оглу».

Сарыг-оол С. А. Либретто «Чечен биле Белекмаа» (шилилге-биле).

8-КИ КЛАССТЫ ДООЗУП ТУРА, ӨӨРЕНИКЧИНИҢ ШИҢГЭЭДИРКОЛ БИЛИГЛЕРИ БОЛГАШ МЕРГЕЖИЛДЕРИ

Предметтиг түннелдер

Өөреникчилер шиңгээдип алыр:

- кижиниң мөзү-шынарының болгаш эстетиктиг көрүжүнүн хевирлеттинеринге чечен чогаалдың салдарын тайылбырлап билир;
- символиктиг оворларның делгем ужур-утказын тодарадып билир;
- «Чөөн чүк», «эр сөс», тоожукчу маадыр болгаш оон-даа өске таваржы бээр билиишкиннерниң уткаын сайгарып билир;
- авторнуң чогаал бижиир бот-тускайлаң аянын, дылынын онзагайын билир;
- дылдың чурумалдыг аргаларының чогаал темазын болгаш идеясын тодарадырынга салдарлыын билир;
- чогаалдың аас чогаал-биле харылзаалыын, үндезинниин тодарадып билир;
- сөзүглел-биле ханы ажылдап өөренир;
- нарын, философчу уткалыг чогаалдарның идеялиг утказы-биле ажылдап билир;
- угаап боданырын сайзырадыр;
- чогаалдарда өөредиглиг чугааларның идеялиг утка илередиринге база теманы бадыткалдыг ажыдарынга салдарлыын тодарадып билир;
- чагыг, сургаал сөстөргө даянып, чиге, тода аас болгаш бижимел харыыларны берип билир;
- чогаал темазынга даянып, ханы угаадыглыг, сайгарылгалыг чугаага киржир, бодалдарын хостуг илередип билир;
- чогаалчының чогаадыкчы ажыл-ижи, амыдыралдың чидиг айтырыгларынче көрүжү, бот-хуунуң туружун илередирин билир;
- авторнуң стили, чогаалдың дылы болгаш дылдың чурумалдыг аргаларының онзагайын тодарадыр;
- чогаал жанрларынга дүүштүр оларның онзагайларын бадыткалдыг чижектер-биле тодарадып шыдаар;
- чогаалга хамаарышкан теориялыг терминнер, билииш-киннерни билир;
- символиктиг овор-хевир деп билиишкинни боттарының

деңнели-биле сайгарып шыдаар;

- детальдарның, бойдус чурумалының чогаалдың идеялиг утказын тодарадырынга салдарын тодарадып билир;
- чогаалдың аас чогаалдан үндезинниг харылзаалыын билир;

- чогаалда болуушкуннарны төөгүлүг үе-биле чергелештир бодунуң билип турары-биле сайгарып билир;
- тыва дылче очулдурган чогаалдар дугайын билир;
- комментарийлиг номчулганы күүседип билир;
- чогаалдың композициязын сайгарып шыдаар;
- чогаалдың адының, эпигравының идеялиг утказын тодарадып шыдаптар;
- уран чүүлдүн бүгү хевирлери-биле чогаалды чергелештир шиңгээдип билир;
- төрөөн чер, төрөөн дыл, чөрөөн чон дугайында чогаалдарны өөрөнгениниң аайы-биле бөлүктөп, сайгарып билир;
- ава дугайында чогаалдарның идеязын амыдырал болгаш чогаалдан алган бадыткалдыг чижектерлиг сайгарып билир;
- 3. А. Намзырай болгаш өске-даа херээжен чогаалчыларның чогаадыкчы ажыл-чорудулгазын билир;
- мөзү-шынар темазында бижиттинген чогаалдарның өөредиглиг, кижизидилгелиг салдарын илередип билир;
- чогаал маадырларының аразында харылзаалар, чогаалда болуушкун, девискээр дугайында билигни шиңгээдип, бот-тускайлаң ажылдап билир;
- аянынг номчулганың негелдезинге дүүштүр (монолог, диалог, рольдап) номчуурун билир;
- элээдилер делегейинде, өг-бүлө болгаш ниитилелде көдүртүнүп турар чидиг социал айтырыгларга хамаарышкан чогаалдарны сайгарып, бот-хуузунуң көрүжүн чиге, тода тайылбырлап билир;
- угаап-боданыышкынның болгаш өске-даа угланыышкыннарлыг бижимел ажылдарны күүседип билир;
- аудио болгаш видео хевирлерде чогаалдарны сонугап, дыңнап, сайгарып билир;
- библиотека болгаш Интернет-курлавырлар-биле ажылдап билир.

Өөреникчи шиңгээдип ап шыдаптар аргалыг:

- *кижиниң мөзү-шынарының болгаш эстетиктиг көрүжүнүн хевирлеттинеринге уран чүүлдүн бир хевири чечен чогаалдың салдарын тайылбырлап билир;*
- *чурттуң төөгүзү болгаш чогаалчының чогаадыкчы ажыл-ижиниң аразында харылзаалыын шиңгээдип алыр;*
- *литературлуг дүрүм, терминнер болгаш билишчинерге хамаарышкан сөстөрни мөзү-шынар болгаш эстетикага дүүшкен чидиг айтырыгларны шиитпирлээринге чогумчалыг ажыглаар;*

- бойдус чурумалы (пейзаж) тема болгаш идея ажыдарының чепсээ дээрзин ииңгээдир;
- новелла жанрының онзагай талаларын илередип билир, ында композиция тургузуун, дылдың чурумалдыг ажыглалының база өске-даа аргаларның чогаал маадырларының иштики делегейин билип алырынга салдарын тодарадып билир;
- тыва литератураның тургустунуп, хөгжүп эгелээн чылдарында тыва чогаалчыларның иши жанрының хевирлериниң сайзыраарынга салдарын каксы билир;
- либретто жанрының онзагайын тодарадып билир, улустуң аасчогаалының ук хевирниң сайзыраарынга ужур-дузанын билир;
- очерк жанрының онзагайын тодарадып билир, ук жанрда бижиттинген чогаалдарны билир;
- чечен чогаалдарның мөзү-шынар болгаш ниитилелде чөптүг эвес айтырыглар иштитирлээринге салдарлыын тодарадып, чогаалдарның темазын илередип билир;
- кижилер аразында янзы-бүрү харылзааларны ажыдарынга чечен чогаалдың салдарын ажыдып билир;
- мөңгө үе, сагыш-сеткилдин арыы, үе маңы дугайында угаап боданып билир;
- чогаалдарның төрүттүнген чылдагааннары, төөгүзү-биле ажылдап билир, херек кырында амыдыралда бар маадырларның чуртталгазы-биле таныжар;
- чоннуң амыдыралчы көрүжүн аас чогаалы, фольклор дузазы-биле тодарадып билир;
- сюжет болгаш композиция дугайында билигни билир;
- чогаал аттарының, ооң иштинде окур-хевирлерниң символиктиг ужур-утказын билир.

8-ки класска тыва чогаалда календарь-тема

№	Теманың ады	Онаалгазы
1	Кириилде кичээл. Чогаал дугайында сөс. С.Сарыг-оол "Улуг-Хемим" Шүлүглелдин темазы болгаш идеялиг утказы	Номчуур арын 3. Номчааш, эгелерниң кыска утказын чугаалаар
2	С.Сарыг-оол "Улуг-Хемим" Шүлүглелде пейзажты бижип көргүскени	Чурук чуруур
3	С.Сарыг-оол "Улуг-Хемим" Шүлүглелдин тургузуу болгаш уран-чечени	1,2, 3-ку эгелерден уран-чеченин илередир

4	ЧТ. Шүлүглел дугайында билиг	Чогаадыг «Төрөөн хемим», «Хемчиим эриинге»
5	Ю.Кюнзегеш «Дыт» Чурумалдыг аргаларны илередир. Бойдус-биле харылзаа	Чурук чуруур
6	Ю.Кюнзегеш «Дыт» Шүлүктүн тургузуу	Доктаадыр
7	Ю.Кюнзегеш « Чөөн чүктүн кижизи мен»	Чогаалдың тема, идеязы
8	Ю.Кюнзегеш « Чөөн чүктүн кижизи мен»	Үзүндүнү шээжилээр. Чогаалдын планын бижиир
9	Монгуш Баянович Доржу «Даг эзир»	Словарь-биле ажил. №4 арын 23
10	Сүрүн-оол С.С. "Ырла, Хемчик" тема, идеязы, дылының онзагайы	Чурумалдыг аргаларны тывар. Шүлүктүн долу сайгарылгазы
11	Кенин-Лопсан М.Б. "Хүттүн ужары"	Шээжилээр. Айтырылгарга харылаар арын 28
12	Кудажы К-Э.К. "Танды кежи"	Планын бижиир. Чогаалдың маадырларының характеристиказы
13	Кудажы К-Э.К. "Танды кежи" Чогаалда бойдус темазы. Киж биле бойдустун тыны тудуш	Айтырылгарга харылаар №3, 5, 7
14	Байсалова З.С. "Тайга ээзи"	Төрөөн чер-чуртунда черлер аттарының тывылганы. Черлер дугайында төөгү чугаалардыңнап эккээр.
15	Эдертиг "Кыры сөөгү"	Тондур бижиир
16	Эдертиг "Кыры сөөгү"	«Тыва чоннуң мал-маганның сөөктеринге хамаарылгазы» деп илеткел кылыр
17	Намзырай З.А. "Дуруяалыг шол"	Доктаадыр
II кезээ. Тараам турда, тодуг-ла мен...		
18	К.-Э. Кудажы « Тараа». Чогаалдын тема, идеязы. « Тараам турда тодуг-ла мен.. » деп эпиграфтын ужур-утказы.	Тараа дугайында материалдар тып эккээр.
19	К-Э.Кудажы "Тараа" Тоожуда ада кижинин амыдырал дээш тура-соруктуу, ажы-тол кижизидилгезинге кол ролү. Чогаалда найырал темазы.	Сайгарылгалыг номчулга. Чогаадыг "Тараа-амыдыралдын дозу
20	Тоожуда уе болгаш девискээр	Таблица долдурар арын 51
	Чогаалдын дылынын уран-чечени.	
21	КДН. Немелде сайгарылга. Неверов А.С. "Аштыг-чемниг Ташкент хоорай"	(6-гы класстан уланчызы) Чогаалчы дугайында дыннадыг
22	А.Уержаа "Ажыл"	Шээжилээр
23	Чогаадыг-үнелел "Ажыл шупту хундукелдиг"	Төндүр бижиир
24	КДН. Кудажы К-Э.К. "Кымыскаяктар"	Номчуур.
III кезээ. Киж чурттуг, куш уялыг		
25	В.Ш.Көк-оол « Самбажык» В.Ш. Көк-оолдун тыва шии чогаалын сайзырадырынга киирген үлүү.	Интернеттен допчу намдарны конспектилээр

26	Көк-оол В.Ш "Самбажык" Чогаалдың темазы. Үе болгаш девискээр. Самбажыктын омур-хевири, алдан-маадырларнын эрес-дидими.	Номчуур арын 61-82
27	В.Көк-оол "Самбажык" маадырларнын характеристиказы, онзагайы	Шииде төөгүлүг омур-хевирлер
28	В.Көк-оол "Самбажык" чогаалда херээжен маадырларнын онзагай чоруу	Словарь состер. Тайылбырын бээр
29	В.Көк-оол "Самбажык" Чогаадыг "Чоннуң киленинден...", «Алдан-маадырлар чоннуң оолдары»	Төндүр бижиир
30	Сарыг-оол С.А. "Чечен биле Белекмаа" шиинин тема, идеязы	Характеристиказын төндүр бижиир
31	Сарыг-оол С.А. "Чечен биле Белекмаа" шииде мөзүлүг болгаш мөзү чок маадырларнын характеристиказы	Езу-чаңчылдарны ушта бижиир
32	Сарыг-оол С.А. "Чечен биле Белекмаа" Ынакшыл темазын чырытканы.	Шииде улустун ырларынын онзагайы
33	ЧТ. Ши дугайында билиг	Конспектилээр арын 154
34	А.Үержаа "Үш чүс харлыг кырган кускуннуң чагы" Кускуннуң символиктиг омуру	Номчуур. Арын 155-161
35	А.Үержаа "Үш чүс харлыг кырган кускуннуң чагы" дылынын онзагайы	Уран-чечен аргаларны дилээр
36	КДН Өлчей-оол М.К. "Төлевир"	Номчуур
37	КДН Өлчей-оол М.К. "Төлевир" чогаалда көдүрттүнген айтырыглар	Номчуур
38	М.Б.Ховалыг "Ыдыктаан тук" Тыва литературада туризм, альпинизм темазын чырытканы.	Темалыг бөлүктөрүн илередир
39	М.Ховалыг «Ыдыктаан тук». Чогаалда үе болгаш девискээр. Дылынын уран-чечени.	Уран-чеченин сайгарар
40	М.Ховалыг «Ыдыктаан тук». Маадырлар амгы үениң чырыткылары. Характеристика бээр.	Айтырыгларга харыылаар арын 182 №7.
41	ЧТ.Барымдаалыг чогаалдар дугайында билиг. КДН. Дики Церинг "Мээн оглум Далай-лама"	Номчуур арын 182 Маадырларнын омур-хевирин сайгарар
42	КДН. Дики Церинг "Мээн оглум Далай-лама"	Далай-Лама дугайында дыннадыг
IV кезээ. «Авай, авай, авайымны...»		
43	Сарыг-оол С.А. "Херээжен"	Доктаадыр
44	Сарыг-оол С.А. "Авамның ынак оглу"	Словарь-биле ажыл. №11 арын 186 бижип харвыылаар

45	КДН. Пушкин А.С."Тураскаал"	Сайгарылгалыг номчулга
46	Танова Е.Т. "Иениң салым-хуузу"	Сайгарылгалыг номчулга
47	Танова Е.Т. "Иениң салым-хуузу"	Кол маадырнын онзагай характеристиказы
48	Танова Е.Т. "Иениң салым-хуузу"	Кижиниң адынын ужур-утказы деп чүл, харыылар белеткээр. Үлегер домактар:ава, ие дугайында.

49	Танова Е.Т. "Иенин салым-хуузу" «Уруунун сылдызы»	Е.Тановага дыңнадыг кылыр
50	Даржай А.А. "Авамга чечээм" Боодал сонет	Улегер домактарны ушта бижиир
51	Даржай А.А. "Авамга чечээм" Боодал сонет	Чогаадыг «Ава кижиниң овур-хевири»
52	Дуюнгар М.М."Авамның тону" Маадырларның аажы-чаңын ушта бижиир	Номчуур. Планын бижиир
53	Дуюнгар М.М."Авамның тону"	Тоннар дугайында дыңнадыг
54	Намзырай З.А. "Авам мени манап орап"	Доктаадыр. Шүлүктүн тургузуун сайгарар
55	Ч.Кууларның шүлүк, проза жанрларынын сайзыралынга үлүг-хуузу. Чогаалчы дугайында	Конспектилээр.
56	Ч.Куулар Шораан-салым-чол темазы. Кол маадырның овур-хевири. Ооң прототиви	Овур-хевирлерни сайгарар
57	Ч.Куулар Шораан-ооң иштики делегейи, сагыш-сеткилиниң дойлууш-куннары,салым-чаяаны (детальдар)Тоожуда психологизм аргазы	Планын бижиир
58	Ч.Куулар Шораан. Тоожуда аас чогаалының салдары.Чогаалдың уран-чечени,чурумалдыг аргалар	Уран-чечен аргаларны илередир
59	Чогаадыг "Эргээ өөрөнмейн, бергээ өөрөн"	Төндүр бижиир
60	К.Д Чамыяң «Ханы дазыл» тема, идеязы. Агар-оол башкының харысалгалыг ажылы	Номчуур
61	К.Д Чамыяң «Ханы дазыл». Пар-оолдуң овур-хевиринге Агар-оол башкының салдары, Пар-оолдуң ачазы, сонгу иези-биле чөрүлдээлери	Башкылар коллективи. Овур-хевирлерни сайгарар
62	К.Д Чамыяң «Ханы дазыл» Дылының уран-чечени. чогаалдың идеялиг утказында кол маадырның сагыш-сеткилинге бойдус чурумалының ужур-дузазы	Уран чеченин сайгарар
63	К.Д Чамыяң «Ханы дазыл» Чогаалдың кижизидикчи ужур-дузазы	Үзүндүнү чуруур
64	Чогаадыг «Башкы буянның мергежил»	Төндүр бижиир
65	КДН. Ооржак Л.Х. "Өңнүг кижиги"	Номчааш, сайгарылгазын кылыр
66	Ховалыг А.Х-О. "Үш үнө"	Долу сайгарылга
67	КДН. Гамзатов Р.Г. "Дыл"	Шүлүктүн дылының онзагайы
68	Түңнел кичээл. Сагынгырлар, тывынгырлар маргылдаазы	1 чогаалды номчааш, сайгарылгазын кылып алыр.